

ნასტან სულავა

სახისმეტყველებითი ასაქტავი ნმ. გიორგი მთაწმიდელის
ნმ. იოანესა და ნმ. ეფთვიმეს „ცხოვრებაში“

ნმ. გიორგი მთაწმიდელის ჰაგიოგრაფიული თხზულება ნმ. იოანესა და ნმ. ეფთვიმეს „ცხოვრება“ ქართული ჰაგიოგრაფიული მწერლობის ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია, რომელიც ავტორმა, გიორგი მცირის სიტყვით, „ხატად ცხოველად და ძეგლად პირმეტყველად მომავალთა ნათესავთა აღგვმართნა, რომლისა იგი მკითხავე-მსმენელნი სულით და ჯორცით განათლდებიან“.¹ თხზულების შემცველ ხელნაწერთაგან უძველესია „ათონის კრებულში“ (A-558) მოთავსებული ტექსტი; კრებული, ე. მეტრეველის შეხედულებით, შედგენილია ივირონის დამაარსებელთა სამახსოვროდ.² მისი დაწერის მიზანი იყო ის, რომ ათონის ივირონის მოღვაწე ქართველებს დაესაბუთებინათ და არავისთვის დაეინყებინათ თავიანთი უფლებები ათონის ქართველთა მონასტერზე, მწერლის სიტყვით, „რახთა ესევეთარი ბოროტი, რომელი მოანიეს ჩუენ ზედა ბერძენთა, არა დაეინყებულ იქმნას“.³ კ. კეკელიძის შეფასებით, ნმ. გიორგი მთაწმიდელმა ეს ნაწარმოები დაწერა „შემდეგი თაობისათვის, რომელსაც ის მისაბაძად ექნებოდა მუდამ. ამ შემთხვევაში ის ერთგვარ ზნეობრივ ვალსაც იხდიდა დიდებულ მოღვაწეთა წინაშე მათი მოქმედებისა და თავგადასავლის აღწერით“.⁴

ქართველებს დაწვრილებით უნდა აღენერათ მონასტრის დაფუძნებისა და აღმშენებლობის ისტორია, აღენუსხათ მის დამაარსებელთა ღვაწლი ქართველთა და ბერძენთა წინაშე, რათა ყველას ყოველთვის ხსომებოდა, რომ მონასტრის მფლობელნი ქართველები იყვნენ. ამ თვალსაზრისით უაღრესად მნიშვნელოვანია ათონის მონასტრის საალაპე ნიგნი, სადაც პირველად იოვანე-თორნიკე სვინგელოზის მოსახსენებელია დადებული⁵ მოსახსენებელში აღნიშნული საალაპე ვალდებულებები ნიმუში იყო სხვა წმიდა მამათა სახელზე დადებული ალაპისათვის, ე. ი. იო-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II: (XI-XV სს.). დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაქიძემ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ. ილ. აბულაძის ხელმძღვანელობით და რედაქციით. თბ., 1967, გვ. 130.

² ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან. თბ., 1996, ჩგვ. 107-144.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 94.

⁴ კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია. I. თბ., 1960, ჩგვ. 231.

⁵ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის..., ჩგვ. 107-144.

ვანე-თორნიკეს, ვითარცა ივირონის ქართველთა მონასტრის ქტიტორის სახელს უდიდესი, განსაკუთრებული პატივით იხსენიებდნენ.

ნმ. გიორგი მთანმიდლის მიერ თხზულების დაწერის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ ბერძნები ცდილობდნენ ქართველთა სახელის წარხოცვას, მონასტრის წართმევას, მონასტერში ბერძენთა გაბატონებას, რასაც სათავე დაედო ათონის ქართველთა მონასტრის მესამე წინამძღვრის გიორგის დროს, რომელიც ეფთვიმეს „თვისი“ ყოფილა და რომელსაც ნმ. გიორგი მთანმიდელი მაშენებლად მოიხსენიებს.¹ ბერძენთა შუღლის შესახებ ავტორმა აღნიშნა, რომ ბერძნებმა „დიდი მოსწრაფება აჩუენეს და მთაჲ ყოველი, ანუ მთელი მთანმიდა, თანაშეინიეს და საბერძნეთის დიდებულნი და პალატისა წარჩინებულნი მიდრიკენეს,“ სამგზის დაიპყრეს მონასტერი, იქედან გამოდევნეს ქართველები და დაიტაცეს ყოველივე, რაც კი რამ ძვირფასი ჰქონდათ „მამათა ჩუენთა მოგებული“² ის იც კი განეზრახათ, „რათამცა სახელიცა მაშენებელთაჲ აღმოჰხოცეს“.³

ათონელმა მამებმა საგანგებო მოსახსენებელი დაწერეს, რომელშიც მოკლედ იყო მოთხრობილი ათონის ქართველთა დიდებული ლავრის დაარსებისა და შემდგომი ისტორია; ეს მოსახსენებელი ნმ. გიორგი მთანმიდელმა თავისი ჰაგიოგრაფიული თხზულების ბოლოში შეიტანა, როგორც ისტორიული დოკუმენტი ქართველთა მონასტრის ბერძენთაგან

¹ სამეცნიერო ლიტერატურაში გიორგი მაშენებლის ვინაობის შესახებ გამოითქვა შეხედულება, რომ იგი არის ერისკაცობაში მიქაელ ვარაზეაჩეს ძის სახელით ცნობილი პიროვნება. ელ. მეტრეველმა გიორგის ვარაზეაჩედ მოხსენიების საფუძვლად იოანე სკილიცეს ცნობა მიიჩნია (ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის..., გვ. 103-104) და ეს ფაქტი იმით ახსნა, რომ მიქაელ ვარაზეაჩესე გიორგის სახელით აღიკვეცა მონაზვნად. თუ გიორგი ოშკის ბიბლიის გადამწერი მიქაელია, ძე იოანე-ვარაზეაჩესი, მაშინ მართებულია მისი მოხსენიება ვარაზეაჩეს ძედ. როგორც ნმ. გიორგი მთანმიდელი გვამცნობს, ნმ. იოვანე მთანმიდელის სიმამრი ყოფილა ტაოელი დიდგვაროვანი ფეოდალი აბუჰარბი, ელ. მეტრეველის მოსაზრებით, შესაძლოა, ჩორდვანელის ძმა. ამ ვარაუდის საფუძველს იძლევა ნმ. გიორგი მთანმიდლის მიერ გიორგი დიდის, იგივე მაშენებლის მოხსენიება ნმ. იოვანესა და ნმ. ეფთვიმეს თვისად. სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის მიხედვით, „თვისი“ აღნიშნავს დედის ნათესავს, ზოგადად ნათესავს ქალის მხრიდან. ელ. მეტრეველმა ივარაუდა, რომ გიორგი მაშენებლის საერო სახელი უნდა იყოს მიქაელ (ძე იოვანე-ვარაზეაჩესი) (ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის..., გვ. 87-106). მან იოვანე-ვარაზეაჩეს ძე მიქაელი და გიორგი დიდი მაშენებელი, მესამე წინამძღვარი ათონის მონასტრისა (1019-1028 წწ.), იოვანესა და ეფთვიმეს თვისად ნოდებულები, გააიგივა და საამისო რეალური საბუთები მოიძია (ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის..., გვ. 87-106). მიქაელ-გიორგის პრობლემას ჩვენც შევხვით სტატიაში „ორი მიქაელი ძველ ქართულ მწერლობაში“ და იმ დასკვნამდე მივიდით, რომ ოშკის მონასტერში მოღვაწე მიქაელი და შატბერდის მონასტერში მოღვაწე მიქაელ მოდრეკილი ორი სხვადასხვა პიროვნებაა (იხ.: ნ. სულავა. XII-XIII საუკუნეების ქართული პიწნოგრაფია. თბ., 2003, გვ. 33-51).

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 93.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 96.

მიტაცებისა. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მოსახსენებელში გიორგი, გიორგი დიდად ნოდებული, წმ. ეფთვიმეს შემდგომი წინამძღვარი ლავრისა, უარყოფითადაა დახასიათებული. თვით წმ. გიორგი მთანმიდელი კი მას „მაშენებელს“ უწოდებს და ხსნის იმ მიზეზებს, რის გამოც გაულოკარი გიორგი მაშენებელმა ბერძნებს: „კუალად ბერძენნი ფრიად რაიმე შეიყუარნა და განამრავლნა და სრულიად მათდა მიმართ მიდრკა, ბოლო ქართველნი, ვითარცა ნასხურნი რაიმე და უნდონი, უგულუბელს-ყვნა და შეამცირნა, რამეთუ, ვითარცა უწყით ყოველთა, ადრე შევირყევით და მომოსულასა მოსწრაფედ შეუდგებით და ამით მიზეზითა ფრიად ვავენებთ თვსთაცა სულსაცა და ადგილსაცა“.¹ წმ. გიორგი მთანმიდელი ქართველთა უარყოფით თვისებებში ხედავს ათონზე ბერძენთა გამრავლების მიზეზს. იგი არ ერიდება ქართველთა ნაკლოვანებების ჩვენებას, ამხელს საქვეყნო საქმის ღალატს, მერყეობას, გაქცევით თავის შველას და გასაჭირში ჩავარდნილის მიტოვებას, საერთო ინტერესების უგულუბელყოფას, მათში არსებულ შულს, ერთმანეთის გაუტანლობას.²

წმ. გიორგი მთანმიდელს მიზნად ჰქონდა დასახული ათონელ მამათა ღვანლის აღნუსხვა, წარმოჩენა და უკედავეყოფა, რათა მომავალ თაობებს მათი სახით მისაბადი მაგალითი ჰყოლოდათ; როგორც ავტორი ამბობს, წმ. იოანე და წმ. ეფთვიმე „არარაით უნაკლულ იყუნეს პირველგამოჩინებულთა წმიდათასა“,³ „რომელთა სახელები აღწერილ არს წიგნსა მას ცხოვრებისასა. რომელთა მეოხებითა ჩუენცა გლახაკნი ესე ღირს გუყვენინ უფალმან მობაძვე ყოფად სათნოებათა მათთა და ნაწილსა მას მარჯუენეთასა მიმთხუევად“.⁴ წმ. გიორგი მთანმიდელი თხზულების შესავალშივე გვამცნობს სოფლის წესს და გვაუწყებს, „ხოლო ვინაითგან სიგრძე ჟამთაჲ ყოველსავე დავინყებად მოიღებს, ... რაჲთა წიგნთაცა შინა აღწერნენ საღმრთონი იგი და ყოლად შუენიერნი საქმენი სოფლის-შესაქმისანი და საუფლონი იგი მცნებანი“...⁵

საჭიროდ მიგვაჩნია თხზულების დაწერის ინიციატორისა და შექმნის ისტორიის შესახებ ორიოდ სიტყვის თქმაც. სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია, რომ იოანესა და ეფთვიმეს „ცხოვრების“ დაწერის ინ-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 92.

² ნახევარ საუკუნეზე ცოტა მეტი ხნის შემდეგ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსმაც ამხილა ქართველთა უარყოფითი თვისებები: „ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება არს პირველითგანვე თვსთა უფალთა. რამეთუ, რაჟამს განდიდნენ, განსუქნენ და დიდება პოონ და განსუენება, ინყებენ განზრახვად ბოროტისა, ვითარცა მოგვითხრობს ძველი მატიანე ქართლისა“... (დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი. ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი. — ქართლის ცხოვრება. I. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ., 1955, ჩგვ. 359).

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 40.

⁴ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 38.

⁵ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 39.

იციატორი შავ მთაზე მოღვანე ქართველი ბერი, ნმ. გიორგი მთანმიდელის სულიერი აღმზრდელი და მოძღვარი გიორგი შეყენებული ყოფილა; მას საგანგებოდ წარუგზავნია ათონზე გიორგი მთანმიდელი, რათა აღენერა ათონელ წმიდა მამათა ცხოვრება. გიორგი შეყენებულმა ზედმინევენი იცოდა ათონის ქართველთა ლავრაში მიმდინარე ურთულესი პროცესები, ქართველთა და ბერძენთა შორის არსებული დაძაბული ურთიერთობები, გაითვალისწინა ნმ. გიორგი მთანმიდელის მონაცემები და სწორედ ამიტომ დაავალა მას ამ რთული და საპასუხისმგებლო საქმის აღსრულება.

გიორგი ათონზე მისვლისთანავე არ შესდგომია სამწერლო საქმიანობას, რის გამოც თავისი მოძღვრის საყვედური დაუმსახურებია. ნმ. გიორგი მთანმიდელს გიორგი შეყენებულის წერილის მიღების შემდეგ დაუწყია მზადება თხზულების დასაწერად. მან შეაგროვა მონასტერში არსებული მასალა, რაზეც მიუთითებს: „ჩუენ თავით თვსით არარაჲ აღგკწერია, არამედ რაჲ იგი ვისნავეთ კაცთა სარწმუნოთაგან და სულიერთა მამათა, რომელთა იგი ეხილენეს და ემსახურა მათდა, რომელნი იგი უცხო იყვნეს ყოვლითურთ ტყუილისაგან და საესე მადლითა ზეგარდამოეთა. და თვთ მებრ მათ საქმეთაგან, რომელნი-იგი დუმილით ნამებენ და ხმამალლად ქადაგებენ ღუანლთა და შრომათა მათთა: ლავრაჲ ესე დიდებული და ყოვლითა შუენიერებითა შემკული და ყოვლითა სამკაულითა განშუენებული, რომელი-ესე მრავლითა შრომითა და ოფლითა აღაშენეს მათ ნეტართა“...¹

ჰაგიოგრაფს ხელთ ჰქონდა, აგრეთვე, მონასტრის მოკლე ისტორია, ანუ „მოსაქსენებელი“, რომელიც თავის თხზულებას დაურთო, ათანასეს ლავრის შეწირულობათა ნუსხა და იოანეს ანდერძი, რომელიც მას „აღწერით“ დაუტოვებია; სწორედ ამ ანდერძიდან ამოულია გიორგი მთანმიდელს ეფთვიმეს ნათარგმნ თხზულებათა ნუსხა. გიორგი მთანმიდელს რამდენიმე წელი უნდა გაეტარებინა ათონის ქართველთა მონასტერში ეფთვიმეს სიცოცხლეში. ამას ადასტურებს მისი ნათქვამი: „და მონასტერი და ჩუენ ყოველნი, რომელნი დაშთომილ ვიყვენით მას ყამსა, დიდსა ლოცვასა და მიმოტაცებასა შთავცკვენით“.² ეს სიტყვები თანადამსწრის, თვითმხილველის დაწერილია. თხზულების წყაროების სანდოობის შესახებ ივ. ჯავახიშვილი წერდა: „თვითოეული ცნობა, რომელიც კი მოჰყავს გიორგი მთანმიდელს იოანესა და განსაკუთრებით იმის შვილის ეფთვიმეს, ან ივერთა მონასტრის შესახებ, თუ უტყუელ ზეპირ გადმოცემაზე არა, უეჭველად ამა თუ იმ წერილობითსა და ნივთიერ საბუთებზე აქვს დამყარებული“.³

ნმ. გიორგი მთანმიდელს ათონის ივირონის მონასტრის დამაარ-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 40.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 93.

³ ივ. ჯავახიშვილი. ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა. – თხზულებანი თორმეტ ტომად. VIII. თბ., 1977, გვ. 150.

სებელთა, განსაკუთრებით წმ. ეფთვიმეს სამწერლო-მთარგმნელობითი მოღვაწეობა უნდა გამოეძია და შეესწავლა, ერთი მხრივ, კონკრეტული მიზანდასახულობით – მათი ცხოვრება და მოღვაწეობა უნდა აღენერა, მეორე მხრივ, იგი დიდი საქმისათვის, კერძოდ, ათონის ივირონის მონასტრის წინამძღვრობისთვის თავად მომზადებულყო და წმ. ეფთვიმეს მიერ დაწყებული სამწერლო-მთარგმნელობითი საქმიანობა გაეგრძელებინა. მას საამისოდ უეჭველად და ზუსტად უნდა სცოდნოდა, რის გაკეთება მოასწრო წმ. ეფთვიმემ და რა დარჩა გასაკეთებელი.

წმ. გიორგი მთაწმიდელს ათონზე მოღვაწე ქართველ ბერ-მონაზონთა უმთავრეს დამსახურებად მიაჩნია „*ლაერაჲ ესე დიდებული და ყოვლითა შუენიერებითა შემკული და ყოვლითა სამკაულითა განშუენებული*“... „*ეკლესიანი ცათა მობაძენი*“¹ სადაც „*ანგელოზთა მობაძევა*“ ბერ-მონაზვნებმა „*ალაყუავეს ენაჲ ჩუენი და ქუეყანაჲ თარგმანებითა წმიდათა წერილთაჲთა, სადაჲთ-ესე ჭეშმარიტად, ვითარცა სიონით, გამოვიდა შჯული და სიტყუაჲ უფლისაჲ, ვითარცა იერუსალემით, – სიტყვსაებრ წამალლისა ესაიასა*“² მათი ღვაწლი და დამსახურება თხზულების სათაურშივეა გამჟღავნებული: „*ცხოვრებაჲ ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოვანესი და ეფთვმესი და უწყებაჲ ღირსისა მის მოქალაქობისა მათისაჲ, აღწერილი გლახაკისა გეორგის მიერ ხუცესმონაზონისა*“. წმ. გიორგი მთაწმიდელი სათაურშივე გვამცნობს თავისი ჰაგიოგრაფიული თხზულების მთავარ მიზანდასახულობას: აღწეროს ნეტარ მამათა წმ. იოვანესა და წმ. ეფთვიმეს ცხოვრება და მკითხველს აუწყოს მათი ღირსად მოქალაქობის შესახებ.

„*წმ. იოანესა და წმ. ეფთვიმეს ცხოვრების*“ შესავალში მოცემულია ზოგადად ათონელ ქართველ წმიდა მამათა მოღვაწეობის მნიშვნელობა, განსაზღვრულია ავტორის მიმართება ნაწარმოებში ასახული ამბებისადმი, რაც, თავის მხრივ, მკითხველის გზამკვლევადაც გვევლინება. შესავალშივე იკვეთება წმ. გიორგი მთაწმიდლის ლიტერატურულ-ესთეტიკური ხედვის მასშტაბები. უნდა აღინეროს „*ყოვლად შუენიერნისაქმენისოფლის-შესაქმისანი და საუფლონი იგი მცნებანი და ბრძანებანი მისნი*“, „*სარგებელ კაცთა ნათესავისა*“, „*რომელთაცა ჰნებავს შესლვაჲ ცხოვრებასა საუკუნესა*“³

წმ. გიორგი მთაწმიდლის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში ორი ძირითადი მიმართულება შეინიშნება: 1. კონკრეტული – ეროვნული, რითაც იგი წინარელიტერატურულ ტრადიციებს აგრძელებს, კერძოდ, აგრძელებს იოვანე საბანისძისა და გიორგი მერჩულის თხზულებაში ნაჩვენებ იდეას ქართველი ერის სულიერი მისიის შესახებ; 2. ზოგადი – მსოფლიო კულტურულ სამყაროში ქართველი ერის ადგილის შესახებ, ქართველი ერისა და საქართველოს სახელმწიფოს სხვა ქვეყნებთან და ერებთან მიმართების შესახებ; ამ შემთხვევაშიც იგი წინარელიტერატურულ ტრა-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 40.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 41.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 39.

დიციათა ღირსეული მემკვიდრეა. ათონის ლიტერატურულ-საღვთისმეტყველო სკოლა აგრძელებს ტაო-კლარჯეთის სკოლის საქმიანობას. ათონის სკოლის მოღვაწეობა ტაო-კლარჯეთიდან დაიწყო; ამავე დროს, მან მთელი ქართული წინარელიტერატურული მიღწევები და ტრადიციები გაითვალისწინა, რომლებიც შემუშავდა როგორც საქართველოს ტერიტორიაზე მდებარე, ისე საზღვარგარეთ არსებულ ქართულ საღვთისმეტყველო-ლიტერატურულ ცენტრებში.

წმ. გიორგი მთაწმიდლის ნაწარმოების ყურადღების ცენტრში არიან წმინდანები მამა-შვილი წმ. იოვანე და წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელები, აგრეთვე სხვა ბერ-მონაზვნები, განსაკუთრებით კი იოვანესა და ეფთვიმეს თვისი იოვანე-თორნიკე, ჩორღვანელის ჩამომავალი. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „ცხოვრება იოვანესი და ეფთვიმესი“ კომპოზიციური თვალსაზრისით „ცენტრალურ-ციკლურია“, რომლისთვისაც „დამახასიათებელია არა ერთიანი, დროში უწყვეტი თხრობა, არამედ წმინდანის თავგადასავლის გადმოცემა მრავალი ცალკეული ეპიზოდით. ესა ჰგავს იმ ხატებს, რომელთა ცენტრში წმინდანია, ხოლო ირგვლივ მისი ცხოვრების ამსახველი ეპიზოდები“.¹ აქედან გამომდინარე, თხზულების ცენტრალური ფიგურა წმ. ეფთვიმე მთაწმიდელია, სხვები – მამამისი წმ. იოვანე, იოვანე-თორნიკე, არსენი წინწმიდელი, იოვანე გრძელისძე და სხვანი მის ირგვლივ იყრიან თავს. მაგრამ პერსონაჟთა შესახებ მსჯელობა მაინც წმ. იოვანე მთაწმიდელით უნდა დავიწყოთ, რადგან თხზულების მთავარი მიზანდასახულობა მამა-შვილის სახისმეტყველებითი ასპექტით წარმოჩენაა.

იოვანე. ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოების სპეციფიკა წმინდანის სახის ჩვენებისას პრობლემათა რიგითობას ეფუძნება. ავტორმა უნდა გვამცნოს წმინდანის ჩამომავლობა, განსაკუთრებული ბავშვობა, შემთხვევა, რომელმაც უნდა განსაზღვროს მისი მომავალი საქმიანობა და ა. შ. უმთავრესი კი ისაა, რომ ყოველი წმინდანი ბაძავს მაცხოვარს, რათა ეზიაროს მას. ამიტომ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში იგი იმ საფეხურებს გაივლის სულიერი განვითარებისას, როგორც მაცხოვარმა განვლო. „ცხოვრება და უწყება“, სახარების მსგავსად, გვამცნობს წმ. იოვანე მთაწმიდელის ვინაობას და საქმიანობას: „ესე ნეტარი მამა ჩუენი იოვანე იყო ნათესავით ქართველი, მშობელთა და პაპათგან დიდებული და წარჩინებული და საჩინო მთავართა შორის დავით კურაპალატისათა, მხნე და ახოვანი და განთქმული წყობათა შინა, მალალი და შუენიერი პასაკითა და აგებულებითა გუამისათა და ბრძენი და გონიერი გონებითა და გულისწმისყოფითა, და სავსე შიშითა ღმრთისათა და ყოვლითავე კეთილისა საქმითა, და ფრიად საყუარელი და საკუთარი კეთილად ჳსენებულისა დავით კურაპალატისა“.²

¹ რ. სირაძე. ქართული აგიოგრაფია, თბ., 1987, ჩგვ. 168.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 42.

იოვანე მთანმიდელი უმაღლესი არისტოკრატიული ფენის წარმომადგენელია. ავტორი არ გვაუწყებს მის საერო სახელსა და გვარს. კ. კეკელიძეს იგი იოანე-ვარაზვაჩედ მიაჩნდა.¹ მ. ბერძნიშვილმა გაარკვია, რომ იოანე-ვარაზვაჩე და იოანე-აბულჰერიტი ორი სხვადასხვა პირია. მანვე დაადგინა მათი ურთიერთნათესაობაც.² მისივე მოძიებულია ცნობა, რომელიც იოვანეს მხედართმთავრობას მიუთითებს, აგრეთვე, სვინაქსარის მოსახსენებელიც (A-222, გვ. 359-360), სადაც მისი საერო სახელიცაა დამონშებული. მას აბულჰერიტი რქმევია. მეორე ცნობაც არის შემონახული სხვა ხელნაწერში (A-134, გვ. 424), სადაც იოვანე ისევ აბულჰერიტად მოიხსენიება ერისმთავრობისას. წმ. იოვანე მთანმიდელი იხსენიება, აგრეთვე, ივირონის ბერძნულ აქტებში.

X ს. 70-80-იან წლებში გადანერილი ხელნაწერების ანდერძ-მინაწერების ურთიერთშეჯერებით დგინდება, რომ იოვანე-ვარაზვაჩე და იოვანე-თორნიკე არიან ძმები, ჩორდვანელის ჩამომავალნი, რომელთაც ჰყავთ ბიძა აბუჰარბი;³ ეს სწორედ ის აბუჰარბია, რომელიც წმ. იოვანე მთანმიდელის, იგივე იოვანე-აბულჰერიტის სიმამრი იყო. ამიტომ წმ. გიორგი მთანმიდლის მიერ მონოღებული ცნობა წმ. იოვანე მთანმიდლისა და იოვანე-თორნიკეს თვისობის შესახებ უნდა გავიაზროთ მათ ნათესაობად, წმ. იოვანე მთანმიდელი იოვანე-თორნიკეს ბიძაშვილის ქმარი იყო, ხოლო ეფთვიმეს იოანე-თორნიკე ბიძად მოხვდებოდა. ელ. მეტრეველის შეხედულებით კი, გიორგი I მაშენებელი, რომელიც, გიორგი მთანმიდლის სიტყვით, წმ. იოვანე და წმ. ეფთვიმე მთანმიდელების „თვისი“ იყო, არის ის მიქაელ ვარაზვაჩეს ძე, რომელმაც ოჰკის-ათონის ბიბლიის გადანერაში მიიღო მონაწილეობა; იგი იოვანე-თორნიკეს ძმისწულია, იოვანე-აბულჰერიტის ცოლის ბიძაშვილის შვილი, ხოლო ეფთვიმე და გიორგი I მაშენებელი ბიძაშვილების შვილები არიან.

წმ. გიორგი მთანმიდელისეულ დახასიათებაში წმ. იოვანე მთანმიდელი წარმოჩენილია წმიდანისათვის დამახასიათებელი ზოგადი თვისებებით, რომლითაც ჰაგიოგრაფიის იდეალური გმირი უნდა იყოს შემკული. მისი გარეგნული და შინაგანი თვისებები შეზავებულია, იგი უთუოდ მოგვაგონებს წმიდა გრიგოლ ხანძთელის ფრესკის დარად წარმოსახულ სახეს და კიდევ ერთხელ გვაფიქრებინებს იმას, რომ წმიდანის ამგვარად წარმოჩენა ჰაგიოგრაფიის სპეციფიკა და შუასაუკუნეობრივი სახისმეტყველების გამოვლინებაა. თავის მხრივ, ეს ქმნის პერსონაჟის ესთეტიური ხედვის საფუძველს, ვინაიდან წმინდანთა სახეებში გაუთიშავადაა მოცემული რელიგიური და ესთეტიკური ფენომენი, ორივე ერთობლიობაში წარმოიდგი-

¹ კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია. I, გვ. 175.

² მ. ბერძნიშვილი. იოანე-ვარაზვაჩესთვის. - ანალები. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სთბ., 1947, გვ. 248.

³ მ. ბერძნიშვილი. იოანე-ვარაზვაჩესთვის, გვ. 239-249; ე. მეტრეველი, ნარკვევები ათონის კულტურულ საგანმანათლებლო კერის., გვ. 5-35; 107-144.

ნება, ოღონდ რელიგიურის დომინირება სრულიად ნათელი და უეჭველია. წმ. იოვანე გაურბის ნაცნობ გარემოს, ოჯახს, თავს არიდებს სოფლურ ინტერესებს, კაცთა ყოფისათვის დამახასიათებელ შფოთს და ეძიებს მარტოობას; ავტორი გვიამბობს, რომ მას ერისკაცობაშივე მძაფრად წაეკიდა „ცეცხლი იგი ქრისტიეს სიყუარულისაჲ, ყოველი დიდებაჲ ამა სოფლისაჲ შეურაცხყო და ნაგევად შეპრაცხა და მონაგები და სიმდიდრე და განსუენებაჲ და მეუღლე და შვილნი და ნათესავნი... სიტყვისაებრ უფლისა, აღილო ჯუარი მწართა თვსთა ზედა და ფარულად ყოველთაგან სივლტოლაჲ იქუმია და იჯმნა ყოველთაგან და მხოლოჲ ლავრასა დიდებულსა ოთხთა ეკლესიათასა შევიდა“.¹ სულიერი სიმშვიდე მაინც ვერ მოიპოვა, ვინაიდან მალე განცხადდა მისი ვინაობა. კურთხევა მიიღო თავის ხელდამსხმელთაგან, მამა მოსესა და მამა გელასისაგან და უღუმბოს მიაშურა, სადაც ან უკვე სამშობლოს მოშორებულმა ბერმა „მონასტერსა ერთსა შინა“ დაივანა და სიმშვიდეში ყოფნას მიაღწია. სულიერი სიმშვიდის ძიების გზაზე მყოფმა „უამთა არამცირედთა ჯორთა მსახურებისა ლუანლი აჯოვნად თავს იდვა“, სიმდაბლით აღასრულებდა შეურაცხ და უნდო მსახურებას. მაგრამ ოლიმპზე მისი ამგვარი სულიერად ნეტარი ყოფნა დროებითი აღმოჩნდა.

წმ. გიორგი მთაწმიდელი მოგვითხრობს, რომ იმჟამად ბერძენთა იმპერატორმა დავით კურაპალატს დაუთმო „ზემონი ქუეყანანი“, სანაცვლოდ მისგან უფლისწულები და დიდგვაროვან ფეოდალთა (აზნაურთა) შვილები მოითხოვა მძევლად. მეფემაც მისცა. მძევალთა შორის იყო იოვანეს მცირენლოვანი ვაჟი ეფთვიმე, რომელიც პაპამ, იოვანეს სიმამრმა, აბუჰარბმა, და მისმა ცოლისძმებმა მიჰგვარეს მეფეს. როგორც კი გაიგო იოვანემ სიმამრისა და ცოლისძმებისაგან მცირენლოვანი შვილის გამძევლების ამბავი, იძულებული გახდა კონსტანტინეპოლს გამგზავრებულიყო, ბერძენთა მეფეს ხლებოდა, საკუთარი თავი გაემყლავნებინა და შვილის ინტერესები დაეცვა. მან მკაცრად უსაყვედურა სიმამრს, რომელსაც „არა ენება მიცემამ მისი. და ფრიად აბრალა მას იოვანემ, ვითარმედ: „რაჲ არს ესე? ნუუკუე შვილ არა გესწნესა თქუენ? გარნა ესე ცხად არს, რომელ მათ სწყალობდით, ვითარცა თვსთა შვილთა და ძე ჩემი, ვითარცა ობოლი, მძევლად გასწირეთ! გარნა უფალმა შეგინდვენ თქუენ!“.² ღეთის განგებითა და მეფეთა თანხმობით შვილი ნაიყვანა და კვლავ უღუმბოს მიაშურა. წმ. იოვანე მთაწმიდლის პიროვნების სრულყოფილად წარმოსადგენად ძალზე მნიშვნელოვანია მის მიერ სიმამრისათვის ცოდვის შენდობა, – „გარნა უფალმა შეგინდვენ თქუენ!“ – რაც ქრისტიანული ცნობიერების უმაღლესი გამოვლინებაა.

ეს ეპიზოდი აჩვენებს, თუ როგორ ებრძოდა ერთმანეთს ზესთასოფლური და სოფლური საწყისები იოვანეს პიროვნებაში. რეალობასთან

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 42-43.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 43-44.

ამგვარი ჭიდილი ნეკრესის ქარებით ლოგინად ჩავარდნამდე თან სდევდა იოვანეს. იგი შვილთან ერთად ულუმბოდან ათონზე გადავიდა და წმ. ათანასეს ლავრაში დამკვიდრდა. ულუმბოს მონასტერში ყოფნისას კიდევ ერთი განსაცდელი მოუვლინა ღმერთმა იოვანეს, სიყრმისას ეფთვიმე მძიმედ დაავადდა, მამა მის გადარჩენას აღარც ელოდა, მღვდლის მოსაყვანად წავიდა, რათა უზიარებლად არ წარმდგარიყო ღვთის წინაშე; მაგრამ ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის შემწეობით ეფთვიმე გადარჩა. იოვანე, როგორც მშობელი, ზრუნავს თავისი ხორციელი და სულიერი შვილის მომავალზე; წმ. ეფთვიმეც მამის დაავადების შემდეგ მას თავად უვლიდა და ტკივილებს უმსუბუქებდა. მამა-შვილის ამგვარი ურთიერთობა, სიყვარული და ურთიერთმზრუნველობა თხზულებაში იშვიათი სიფაქიზითა და სისადავითაა გადმოცემული, რაც ევანგელური მადლმოსილებითა და მშობლის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით არის შთაგონებული. ჯვარზე გაკრულმა მაცხოვარმა იზრუნა თავის ხორციელ დედაზე - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელზე და იგი წმ. იოანე მახარებელს ჩააბარა: „ხოლო იესუ ვითარცა იხილა დედაჲ თჳსი და მონაფე იგი, რომელი უყუარდა, წინაშე მდგომარენი, ჰრქუა დედასა თჳსსა: დედაკაცო, აჰა ძე შენი! და მერმე მონაფესა მას ჰრქუა: აჰა დედაჲ შენი! და მიერიოთგან წარიყვანა იგი მონაფემან მან თჳსთა თანა“ (იოვანე, 19, 26-27).

წმ. იოვანემ ადრევე შეიგრძნო და შეიცნო, რომ ეფთვიმეს ღვთივმიმადლებული ნიჭი ჰქონდა და მისი რჩევით იგი შეუდგა მთარგმნელობით საქმიანობას. მისი სიტყვები: „ქართლისა ქუეყანაჲ დიდად ნაკლულევან არს წიგნთაგან და მრავალნი წიგნნი აკლან, და ვხედავ, რომელ ღმერთსა მოუმადლებია შენდა, ან ილუანე, რაითა განამრავლო სასყიდელი შენი ღვთისაგან“¹ - ჭეშმარიტად ეროვნული ინტერესებით გამსჭვალული აღამიანის, ღირსეული მამულიშვილის ნათქვამია, რომელმაც იცის, რა სჭირდება მის ქვეყანას. მამამ ეფთვიმეს მიზნად დაუსახა ერის განათლება, სულიერი აღზრდა მისი სულიერი სიჩვილის პერიოდში, როგორც ეს წმ. ეფრემ მცირემ შეაფასა. მამა-შვილის სახეებში ევანგელური ჰიპოდიმურ-პარადიგმული ხატმეტყველება იკითხება: როგორც იოვანე ნათლისმცემელმა მოამზადა მაცხოვრის ამქვეყნად მოსვლის წინაპირობები, ისე მოამზადა წმ. იოვანე მთაწმიდელმა წმ. ეფთვიმე ქართველი ერის მომავალი საგანმანათლებლო საქმიანობისათვის. მისი საბერო სახელი „იოვანე“ ღვთის მადლს გულისხმობს და, მართლაც, ღვთის მადლით განათდა მისი საქმიანობა ულუმბოზეც და ათონზეც. იოვანეს სახელის სიმბოლიკა იმაშიც იკითხება, რომ პირველი ქართული ეკლესია ათონის მთაზე წმ. იოანე მახარებლის სახელზე ააშენეს, ხოლო შემდეგ იოვანე-თორნიკეს ქტიტორობით „ადგილსა შუენიერსა შუა მთაწმიდისა“ აღაშენეს ორი მონასტერი: ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისა და იოვანე ნათლისმცემლის სახელზე.

წმ. იოვანე მთაწმიდელი თავად აღიარებს, რომ საამქვეყნო გან-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 61.

საცდელი მას თითქმის არ ტოვებს. ოშკის მონასტერში შემონახვებულ-
მა იოვანე-თორნიკემ, ჩორდვანელის შთამომავალმა, იოვანეს მეუღლის
ნათესავმა, ჯერ ულუმბოს მთაზე მოიკითხა იგი, ხოლო შემდეგ, რაკი
იქ ვერ პოვა და გაიგო მისი ადგილსამყოფელი, ათონის მთას მიაშურა.
სწორედ იოვანე-თორნიკეს მხრიდან ჩავარდა წმ. იოვანე მთაწმიდელი
შფოთსა და განსაცდელში. ამიტომ გადანყვიტა ესპანეთის იბერიაში გამ-
გზავრება შეილთან ერთად, მაგრამ ბიზანტიის იმპერატორმა მას ამის
ნება არ დართო და კვლავ ათონზე დაბრუნდა. რატომ ილტვოდა იოვანე
ათონიდან, ნაწარმოებში დაზუსტებული არაა, თუმცა ის კი არის ნათ-
ქვამი, რომ წმ. იოვანე სულიერ სიმშვიდესა და სიმარტოვეს ეძიებდა, მას
ეს მიზანი მიუღწეველი დარჩა.

წმ. იოვანე მთაწმიდელი ავტორს აბრაჰამთან ჰყავს შედარებული,
რითაც მინიშნებულია, რომ იოვანეს უდიდესი სულიერი მისია აკისრია:
აბრაჰამ მრავალთა მამაა, წმ. იოვანე მრავალ წმიდა მამათა სულიერი
მშობელი უნდა გახდეს, გაამრავლოს წმიდა მამები ათონის მთაზე, უცხო-
ობაში, მწირობასა და სიგლახაკით ცხოვრებაში უნდა შეძლოს ქართველი
ერის სულიერ აღორძინებაზე ზრუნვა, რისთვისაც ღმერთმა, ვითარცა
აბრაჰამს ისააკი, ყოვლად სანატრელი და სათნოებით გამორჩეული შეი-
ლი – ეფთვიმე მიანიჭა. მაგრამ მხოლოდ ეს არ იყო საკმარისი, ამისთვის
აუცილებელი იყო დიდი ლავრის შექმნა და ჩამოყალიბება, რათა ქართულ
ენაზე გადმოთარგმნილიყო მთელი ის უზარმაზარი საღვთისმეტყველო
ლიტერატურა, რომელიც ბერძნულად არსებობდა და გამდიდრებულიყო
ქართული მწერლობა, კულტურა; ყოველივე ამაში უდიდესი წვლილი მიუძ-
ღვის წმ. იოვანე მთაწმიდელს და მის ნათესავს, თვისს იოვანე-თორნიკეს.

იოვანე-თორნიკე. თორნიკე ერთ-ერთი უდიდესი და ცნობილი მთა-
ვარსარდალი იყო დავით კურაპალატის მმართველობის პერიოდში. იგი
ტაოელი დიდგვაროვანი ფეოდალის ჩორდვანელის ჩამომავალი იყო, ენ-
ათესავებოდა წმ. იოვანე მთაწმიდელს, ერისკაცობაში – აბულჰერიტს. ამ
პერსონაჟის სახეც წმ. იოვანე მთაწმიდელის მსგავსად არის წარმოჩენი-
ლი. ისიც ცოდვებით დამძიმებული ტოვებს საერო ცხოვრებას. თუმცა
უნდა აღინიშნოს, რომ იგი ჰაგიოგრაფიული გმირისაგან, წმინდანისაგან
განსხვავებული ხატ-სახითაა წარმოსახული.

წმ. გიორგი მთაწმიდელის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში იოვანე-
თორნიკესთან დაკავშირებული რამდენიმე ეპიზოდია მოთხრობილი: მისი
ბერად აღკვეცისა და ათონის ქართველთა მონასტერში წასვლის ამბავი,
იოვანე-თორნიკეს ადგილი და როლი ბარდა სკლიაროსის აჯანყების ჩახშო-
ბაში, იოვანე-თორნიკეს ცხოვრების ბოლო წლები ივირონის მონასტერში.

ელ. მეტრეველი ვარაუდობდა, რომ თორნიკე „თსსა ქუეყანასა“
უნდა შემონახვებულყო ოშკის მონასტერში,¹ რომელთანაც არის მისი
სახელი დაკავშირებული. თუმცა წმ. გიორგი მთაწმიდელის თხზულება

¹ ე. მეტრეველი, ნარკვევები ათონის კულტურულ... გვ. 5-34

სხვას გვამცნობს. იოვანე მთაწმიდელის მსგავსად, არც მას სურდა სამშობლოში დარჩენა, მანაც უცხოობაში მწირად და გლახაკად ყოფნა აღირჩია, რისთვისაც ულუმბოს მთას მიაშურა. აქ ეგულებოდა თავისი სულიერი მეგობარი და ნათესავი, სამხედრო საქმეში თავისი წინამორბედი მთავარსარდალი იოვანე მთაწმიდელი, რომელიც ამ დროისათვის უკვე ათონზე იყო შვილთან – ეფთვიმესთან ერთად. იოვანე-თორნიკეც, *„თვნიერ ცნობისა მეფეთაჲსა, იდუმალ მთაწმიდას მოვიდა და კურთხევაჲ მონაზონე-ბისაჲ ჭელთაგან იოვანესთა მიიღო“*,¹ რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი ათონზე შემონაზვნდა და ბერად აღკვეცის კურთხევა იოვანესაგან მიიღო.. თორნიკეს ათანასეც, ათონის მონასტერთა წინამძღვარიც, იცნობდა და იგი დიდი პატივით მიიღეს ათონზე. სწორედ მისი მისვლის შემდეგ ააგეს ქართველებმა იოვანე მახარებლის სახელობის ეკლესია და თავიანთი სადგომი სენაკები, სადაც ცხოვრობდნენ, *„ეითარცა ანგელოზნი ღმრთისანი“*.²

წმ. გიორგი მთაწმიდელმა მოგვითხრო იმის შესახებ, თუ როგორ მომზადდა საფუძველი ათონის დიდებული ქართული ლავრის მშენებლობისათვის. ამ ისტორიულ ფაქტს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს; ავტორი დეტალურად გვიამბობს ისტორიული ღირებულების მქონე მოვლენას, რათა სრულყოფილად წარმოაჩინოს ქართველთა სიძლიერე და ავტორიტეტი X ს. 70-იან წლებში. იოვანე-თორნიკესთან დაკავშირებული ერთ-ერთი ეპიზოდი სწორედ აქაა მოთხრობილი. აღმოსავლეთ ბიზანტიის მმართველი ბარდა სკლიაროსი აუჯანყდა იმპერატორს და „*წმელით კერძი ყოველი დაიპყრა და მეფენი და დედოფალი შეწყუდეულად იყვნეს ქალაქსა შინა დიდითა ჭირითა და იწროებითა“*.³

მძიმე მდგომარეობაში მყოფმა ბერძნებმა განიზრახეს, დახმარება დავით კურაპალატისათვის ეთხოვათ: *„ჩუენი შემწე დავით კურაპალატისაგან კიდე არაეინ არს“*.⁴ წმ. გიორგი მთაწმიდელი აჩვენებს იმ მიზეზს, რის გამოც უშუალოდ დავით კურაპალატს ვერ მიმართა ბიზანტიის სიმპერატორო კარმა, – ტაოსკენ მიმავალი ყველა გზა ბარდა სკლიაროსს ეპყრა. ათონზე, ქართველთა მონასტერში, წარავლინეს სევასტოფორი, *„კაცი წარჩინებული მათ ჟამთა შინა მთავართა შორის დედოფლისათა“*⁵ და მათთვის კარგად ნაცნობ წმ. ათანასეს, წმ. იოვანე მთაწმიდელსა და იოვანე-თორნიკეს სთხოვეს დახმარება; წმ. ათანასე და წმ. იოვანე ევედრებოდნენ იოვანე-თორნიკეს, რათა „აღვიდეს მეფეთა წინაშე“ და აღასრულოს ის უდიდესი მისია, რომელიც მას უნდა დაკისრებოდა ბარდა სკლიაროსის აჯანყების ჩახშობის საქმეში.

იოვანე-თორნიკეს დათანხმება ადვილი არ აღმოჩნდა, რადგან ცოცხათა შესანანებლად მოსულს კვლავ შფოთსა და ომში ჩართვა არ სურ-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 44.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 45.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 45.

⁴ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 45.

⁵ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 45.

და, მიაჩნდა, რომ ომში ჩაბმა და ბრძოლა ბერმონაზენური ცხოვრების წესსა და ზნეობას ეწინააღმდეგებოდა: „წმიდანო მამანო, მე ცოდვათა ჩემთათვის მოსრულ ვარ ამას წმიდასა ადგილსა... და ვინაჲთგან ღმერთმან ლირს-მყო და სახე მონაზონებისაჲ შევიმოსე, მე ამიერითგან არცაღა მეფეთა თანა მიც შესაპოვარი, არცაღა სხუასა ვის ქუეყანასა ზე და. ან ვევედრები სინმიდესა თქუენსა, ღმრთისა სიყუარულისათვის შემინდვეთ და ნუ მაიძულებთ“ ამის პირისათვის, რამეთუ, უკუეთუ ნავიდე, ამის სოფლისავე შფოთსა შთამაგდებენ“.¹ სოფლის შფოთს განრიდებულ თორნიკეს წმიდა მამები ათანასე და იოვანე აიძულებდნენ, წასულიყო საიმპერატორო კარზე, ვინაიდან „უკუეთუ ურჩ ვექმნეთ მეფეთა, დიდსა რისხვასა მოვანეთ ჩუენ ზედა და მონასტერსა ამას ზედა“.² ბოლოს მაინც გაჭრა ერთი კვირის მუდარამ და თორნიკე მეფეთა წინაშე წარდგა.

მცირენლოვანი ობოლი უფლისწულები ბასილი და კონსტანტინე ფეხთ ჩაუვარდნენ იოვანე-თორნიკეს დედოფლის ბრძანებით. იოვანე-თორნიკემ „შინა-გამოღებით მრავალფერთა საქმეთათვის ამხილა დედოფალსა“, რომელიც ევედრა დავით კურაპალატთან შუამდგომლობას. იოვანე-თორნიკეს მხედართმთავრობით ქართველთა ლაშქარმა აოტა სკლიაროსი, სპარსეთამდე მისდია მას³ და გადაარჩინა ბიზანტია სპარსთა თარეშს. იოვანე-თორნიკემ მოიპოვა „ნატყუენავი დიდძალი“, რომლის ნაწილი ჯარს გაუნაწილა, ხოლო ნაწილი თავად წაიღო ათონზე ივირონის მონასტრისათვის შესანიწრაფ.

წმიდა მამებმა დიდი პატივით მიიღეს ათონზე დაბრუნებული იოვანე-თორნიკე და ჰმადლობდნენ ღმერთს, რომ მშვიდობით დააბრუნა იგი წმიდა მთაზე. იოვანე-თორნიკემ ათონზე „მრავალნი ფიჩოსანნი და სახელოვანნი მონაზონნი“ წაიყვანა, ვინაიდან სურდა, რომ ქართველთა ლავრაში მხოლოდ ქართველები ყოფილიყვნენ დამკვიდრებულნი, თუმცა ეს შეუძლებელი იყო და იძულებულნი გახდნენ ბერძნებიც შემოეყვანათ გარკვეული სამუშაოების შესასრულებლად. ათონის ქართველობა გაიზარდა, რის გამოც მხოლოდ იოვანე მახარებლის ეკლესია მათ მოთხოვნებს ვერ დააკმაყოფილებდა, ამიტომ „აქა ყოფაჲ ჩუენი შეუძლებელ არს, კაცნი ვართ სახელოვანნი და ქართველნი მოგუმართებენ“.⁴ ამიტომ გადაწყდა კიდევ ერთი მონასტრის აშენება. თუმცა წმ. იოვანე მთაწმიდელს უმძიმდა ეს საქმე, მაგრამ „ქართველთა განსუენებისათვის და უფროჲს ხოლო თორნიკის აშენებისათვის თავს-იდვა ამისი ჳელ-ყოფაჲ“.⁵

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 46.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 46.

³ აგრეთვე, ბიზანტიის ომის შესახებ ბარდა სკლიაროსის წინააღმდეგ მოგვიტხრობს ბიზანტიელი ისტორიკოსი გიორგი კედრენე (გიორგი კედრენე. ისტორიული მიმოხილვა. - გეორგიკა. ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა. V. თბ., 1963, გვ. 30-32).

⁴ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 48.

⁵ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 49.

სკლიაროსზე გამარჯვების შედეგად მოპოვებული განძით ქართველმა ბერებმა ათონის მთაზე შეისყიდეს „ადგილნი მრავალნი“ და ააგეს ყოვლადნმიდა ღვთისმშობლისა და იოვანე ნათლისმცემლის სახელობის ეკლესიები. დავით კურაპალატს კი მის სიცოცხლეში საგამგებლოდ ერგო „ზემონი ქუეყანანი საბერძნეთისანი“, კურაპალატობის ხარისხიც ამასთან დაკავშირებით ებოძა.

ნმ. გიორგი მთაწმიდელმა დეტალურად აღწერა ყოველივე, რაც იოვანე-თორნიკესთან იყო დაკავშირებული, ვინაიდან სწორედ მისი ქტიტორობით, მისი მოპოვებული განძეულით აიგო ათონის ქართული მონასტერი: „ლავრაჲ ესე დიდებული და ყოვლითა შუენიერებითა შემკული და ყოვლითა სამკაულითა განშუენებული, რომელთაჲსე მრავლითა შრომითა და ოფლითა აღაშენეს მათ ნეტართა განსასუენებელად სულთა მრავალთა, რომელსა შინა აღჰმართნეს ეკლესიანი, ცათა მობაძავნი, და აღავსნეს იგინი წიგნთა მიერ ღმრთიჲ-სულიერთა და განაბრწყინვნეს იგინი ხატთა მიერ პატიოსანთა“.¹ ნმ. იოვანე მთაწმიდელმა, ნმ. ეფთვიმემ და იოვანე-თორნიკემ „მოუგნეს დაბანი და სოფელნი და მონასტერნი და დასაყუდებულონი და განუწესნეს წესნი და კანონნი დიდებულნი და ყოლად შუენიერნი და დაუსხნეს სიმტკიცენი და ჳელით-წერილნი და ოქრო-ბეჭედნი ღმრთის-მსახურთა მეფეთანი“.²

ნაწარმოების დასაწყისშივე წარმოდგენილი „ცათა მობაძავნი ეკლესიანი“ ის ადგილია, საიდანაც საგანმანათლებლო საქმიანობა უნდა წარმართოს ნმ. ეფთვიმემ. საგანგებოდაა მოთხრობილი იოვანე-თორნიკეს მიერ ბარდა სკლიაროსის დამარცხების ამბავი, რომელიც ნაწარმოების ერთ-ერთი ცენტრალური ეპიზოდია და რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, როგორც საქართველოსა და ბიზანტიის ისტორიებისათვის ცალ-ცალკე, ისე საქართველო-ბიზანტიის სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური და იდეოლოგიური ურთიერთობისათვის, რელიგიური ცხოვრების მონესრიგებისათვის. ფაქტობრივად ამ ამბავმა განსაზღვრა ქართველთა მონასტრის, ივირონის დიდი ლავრის დაარსება ათონზე.

ყურადღებას იქცევს ლავრის მშენებლობის დრო-სივრცული პოეტიკა. ტოპოსის თვალსაზრისით ლავრა გაშენდა „ადგილსა შუენიერსა“: „და ღმრთისა მომადლებითა პოვეს ადგილი შუენიერი შუა მთაწმიდისა და აღაშენეს მონასტერი და ეკლესიანი წმიდისა ღმრთის-მშობელისა სახელსა ზედა და წმიდისა იოვანე ნათლის-მცემელისასა ფრიადითა ოფლითა და ღუანლითა. და ადგილნი მრავალნი, მონასტერნი და სადაყუდებულონი გარემოჲს დიდისა მონასტრისა, ვიდრე იმერად ზღუადმდე თჳსითა საფასითა იყიდნეს, რომელნი-იგი შუენიერ არიან და სანადელ და მომზავებელ სულიერთა მონაზონთა საყოფლად“.³ ყოველივე ეს აჩ-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 40.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 40.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები II, გვ. 49.

ვენებს ერის სახეს, მის მეობას, ერში გამოჩინებული განსაკუთრებული და გამორჩეული პიროვნებების როლს და ადგილს მის სულიერ ცხოვრებაში. ტოპოროვმა წმინდა ადგილებისა და იქ მოღვაწე ბერმონაზვნების ერთიანობას „ლოკუსი“ უწოდა.¹

ივირონში მოღვაწე წმინდა მამები – წმ. იოვანე მთაწმიდელი, იოვანე-თორნიკე, წმ. ეფთვიმე, წმ. ბერი გაბრიელი... – გამოკვეთილი ინდივიდები არიან. მათი ამქვეყნიური ცხოვრება ისტორიულად, რეალურად არსებულა, ზესთასოფელში გადანაცვლების შემდეგ თითოეული მათგანი წმინდანის სახეს იღებს, მათ მიერ განეული ღვანლი განზოგადდება, რაც ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოების შესავალსა და თეორიულ ნაწილებში იჩენს თავს. თითოეული მათგანი, – იოვანე მთაწმიდელი, იოვანე-თორნიკე, ეფთვიმე, გაბრიელი და სხვანი, – ცხოვრობს მონასტერში, ხოლო მთელი მონასტერი აღასრულებს ტიპიკონით განსაზღვრულ განგებას. მონასტერში მცხოვრები, ლავრული ცხოვრების მიმდევარი ბერები, მართალია, ტიპიკონის კანონებს ასრულებენ, მაგრამ აქვე ცხოვრობენ გამორჩეული პიროვნებები, რომელთაც აქვთ თავიანთი დამოუკიდებელი ინდივიდუალური ცხოვრება.

ამგვარია იოვანე-თორნიკე, რომლის შესახებ წმ. გიორგი მთაწმიდელი გვაუწყებს, რომ იგი ცდილობდა თავისი ინდივიდუალობის დაძლევას. ამიტომაც გადასცა მთელი განძი თავის სულიერ მამას, წმ. იოვანე მთაწმიდელს, და *„თავი თვისი სრულიად უარ-ყო და არცა მთუ მკირედი რამე დაუტევა ჴელმნიფებასა ქუეშე თვისსა, არამედ ეგევითარმან მან განთქუმულმან და საჩინომან კაცმან ყოველივე ნებაჲ თვისი მოიკუეთა და სრულებით შეუდგა მორჩილებასა მისსა“*.² „ნებაჲ თვისი მოიკუეთა“ გულისხმობს ნება-სურვილთა დათმენას, რაც, ევანგელური სწავლებით, სათნოებათა ყოველთა თავად არის მიჩნეული მორჩილებასთან ერთად. იოვანე-თორნიკე აღიჭურვა ყოველივე სათნოებით, სიმდაბლით, სიწრფოებით, უმანკოებით და მთლიანად გადასცა საკუთარ სულზე მზრუნველობა დიდ იოვანეს შემდეგი სიტყვებით: *„მამაო, თვთ იცი, რომელ დიდად ცოდვილ ვარ და სიკუდილი მოახლოებულ არს და უნებელი სინმიდისა თქუენისაჲ არა ვარ, არამედ ნებაჲ ჩემი და თავი ჩემი შემდგომად ღმრთისა შენდა მომიცემია, ვითარცა გნებაჲს, აცხოვნე სული ჩემი“*.³

წმ. მამა იოვანე მთაწმიდელი პატივისცემით ეპყრობოდა მის სიბერეს და ზრუნავდა მის სულიერ მომავალზე. საგულისხმოა იოვანე-თორნიკესთან დაკავშირებული ერთ-ერთი ეპიზოდი, რომელსაც, აგრეთვე, რელიგიურ-აღმსარებლობითან ერთად, დიდი მხატვრულ-ესთეტიკური ფუნქცია ეკისრება. ავტორი მოგვითხრობს: *„ხოლო ვინამთგან დიდი თორნიკე ნყობათა შინა აღზრდილ იყო და სალაშქროთა საქმეთა, ამათ ეს-*

¹ В. Н. Топоров Святость и святые в русской духовной культуре. Т. II. М., 1998, გვ. 20.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 50.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 50.

ვეითართა პირთათჳს უბნობაჲ და ჰამბავი უყუარდა“.¹ მონასტერში მყოფს მაინც არ ასვენებს თავისი დიდი წარსული, განუწყვეტლივ ეხმიანება მას, ვინაიდან მის პიროვნებაში ისტორიულ მოვლენათა ხსოვნა ძლიერია; ამ თვალსაზრისით იოანე-თორნიკე ჰაგიოგრაფიული გმირისაგან განსხვავებულია; მიუხედავად იმისა, რომ ფიცხელი მონაზვნური ცხოვრებით, მორჩილებით და თავმდაბლად ზრუნავდა სულზე, მაინც წარსულის ტყვეობაში მოექცა; ჰაგიოგრაფის სიტყვით, ომებში გამობრძმედილი და დაბერებული იოვანე-თორნიკე გარს შემოისხამდა ბერ-მონაზვნებს და მათ იშვიათი ენაწყლიანობით, გატაცებით უყვებოდა განცდილისა და ნანახის შესახებ.

ცხადია, ეს ბერმონაზვნურ ეთიკას, ტიპიკალურ კანონებს ეწინააღმდეგებოდა. მისი სულიერი მოძღვარი წმ. იოვანე მთანმიდელი ამჩნევდა თავისიანის სისუსტეს, ბერისათვის შეუფერებელს. წმ. გიორგი მთანმიდელი ჭემმარიტი სულიერი მოძღვრის თვისებებით ამკობს მას, როგორც თავის დაკარგულ ცხოვართა ღირსეულ მწყემსს, და წარმოაჩენს, როგორც უდიდესი ტაქტის მქონეს და ადამიანური დამოკიდებულებების ღრმად მცოდნეს. მართალია, მან გაუგო მრავლის მომსწრე მოხუც ბერს, რომელსაც თავისი დიდი წარსული, გადატანილი ომების ექო მონასტრის მყუდრო წიაღშიც არ ასვენებდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ იოვანე-თორნიკეს, დიდი სურვილის მიუხედავად, გაუჭირდა „ნებისა თვისისა განკვეთაჲ“, რასაც თავადაც გრძნობდა. წმ. იოვანე მთანმიდელი ერიდებოდა მას, რათა არ ეწყენინებინა. იგი იშვიათი ფსიქოლოგიც აღმოჩნდა, ვინაიდან გრძნობდა, რომ მთლიანად აკრძალვა სასურველ შედეგს ვერ გამოიღებდა, მაგრამ ბოლოს იძულებული გახდა, გაეფრთხილებინა, რომ სხვა ბერებისათვის ეს სულის საზიანო იქნებოდა და ამიტომ ნება დართო მხოლოდ გაბრიელ ბერთან საუბრისა, რომლისგან „მსოფლიო სიტყუაჲ არა გამოვიდოდა, არამედ ყოველივე საღმრთოჲ და სულიერი“.²

მწერლის უტყუარმა ალლომ შენიშნა, თუ როგორ უნდა განეცადა მოხუცს ეს დელიკატური საყვედური, მითითება, რის შემდეგაც იშვიათად, მხოლოდ ახალმოსულებთან თუ ნაიცდენდა ორიოდ სიტყვას და „ესევეით არსა სულიერსა ცხოვრებასა შინა აღასრულნა დღენი თჳსნი და ღმრთისა მივიდა“.³ ამ ეპიზოდის მხატვრული ფუნქციის განსაზღვრა ნაწარმოებს ჰაგიოგრაფიული ტრადიციების გაგრძელებად აღგვაქმევინებს, მაგრამ ამავე დროს, პარალელურად, მასში ახალი ლიტერატურული მიმდინარეობის ჩანასახებსაც დაგვანახებს. ჰაგიოგრაფიის ერთ-ერთი პერსონაჟის სულიერი მოძრაობის ჩვენება კი თვით მწერალს იშვიათი სამწერლო ღირსეების მქონედ, მხატვრული აზროვნების გამომხატველად მიგვაჩნევინებს.

წმ. გიორგი მთანმიდელმა არაერთგზის აღნიშნა, რომ იოვანე-თორნიკეს გამო ივირონის მკვიდრთ ბევრი უსიამოვნება და უკმაყოფილება

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 51.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 51.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 51.

შეხვედრიათ, მაგრამ კონკრეტულს არაფერს ამბობს. ნმ. იოვანე მთანმი-
დელის სიტყვებიდან გამომდინარე, ესპანეთის იბერიაში გამგზავრებაც
იოვანე-თორნიკეს გამო ამტყადარმა შულღმა და შუოთმა გადაანყვეტი-
ნა. მან ბიზანტიის მეფეთა წინაშე თავად განაცხადა „სპანიად“ ნასვლის
სურვილის მიზეზი: „ღმრთის-მსახურნო და თვითმპყრობელნო მეფენო!
გლახაკი ესე ერისკაცი ვიყავ სოფელსა შინა მყოფი და თანამდები ყოვ-
ლისა ბრალისაჲ და მენება, რათა უცხოებასა სამე წარვიდე და სული ჩემი
ვიცხოვნო და გლახაკებით ვიყოფებოდი. და თუ ვითა მოჰხდა, არა უწყი;
მოვიდა თვისი ჩემი თორნიკ და მისითა გზითა დიდთა შულღთა შთავეარდი
და ერის-კრებასა და მნებას, რათა ამის ყოვლისაგან თავისუფალ ვიქმნა
და სულისა ჩემისა ზრუნვასა შეუდგე“¹. სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს
ეპიზოდი საკმაოდ არის შესწავლილი. ასეთი აზრიც კი გამოითქვა ალ. ჯა-
ნელიძის მიერ: იოვანე „გაუდგა გზას უკეთესი სამშობლოს საძიებლადო“.

მიუხედავად ამისა, ნმ. იოვანე მთანმიდელმა იოვანე-თორნიკეს ჯე-
როვანი პატივი მიაგო. თითქოს იოვანე-თორნიკე აკავებდა მას ათონზე,
ვინაიდან მისი გარდაცვალების შემდგომ მალევე განიზრახა ესპანეთს
ნასვლა, რაც უშედეგოდ დამთავრდა, ავიდოსიდან მოაბრუნეს. იგი კვლავ
ათონს დაუბრუნდა და ამიერიდან აღარსად ნასვლა აღარ უცდია. იგი
ოვთივობოძებული სამშობლოს სულიერი აღორძინებისათვის ზრუნვას შე-
უდგა და ყოველმხრივ ხელს უწყობდა ეფთვიმეს მთარგმნელობით საქმი-
ანობაში, მან თავისი არსებობის აზრი ეროვნული იდეალების სამსახურ-
ში პოვა, ქართული მწერლობის გამდიდრებაზე, ქართული კულტურის
აღორძინებაზე ფიქრობდა. თვით იოვანე-თორნიკე ქართული კულტურის
ერთ-ერთი უდიდესი მოამბგეა, რომლის ინიციატივით, ათონურ ხელნა-
წერთა კოლოფონების მიხედვით, მომზადდა ბიბლიის პირველი სრული
ხელნაწერი, ოშკის მონასტერში გადაწერილი, ოშკური „სამოთხე“, „გან-
ძი“, რომლებიც შემდეგ ათონზე გადაიტანა; იგი მუდმივად ზრუნავდა
ივირონის მონასტრის ბიბლიოთეკის გამდიდრებაზე.

ნმ. ეფთვიმე მთანმიდელი. ნმ. ეფთვიმე მთანმიდელი ნმ. გიორგი
მთანმიდლის ჰაგიოგრაფიული თხზულების უმთავრესი პერსონაჟია, რა-
საც თხზულებისავე სახელწოდება ადასტურებს. ელ. მეტრეველმა ტექს-
ტზე დაკვირვებით გამოთქვა მოსაზრება, რომ „ათონის კრებულის“ (A-
558) შემდგენელ-რედაქტორის მიქაელ დაღალისონელის ანდერძისა და
ნმ. გიორგი მთანმიდელის ცნობის საფუძველზე თხზულების ავტორისე-
ული სახელწოდება უნდა იყოს „ცხოვრებაჲ განმანათლებელისა ჩუენისა
ეფთვიმე ქართველისა, ახლისა ოქროპირისა“. აქ სათაურშივეა განსაზ-
ღვრული ნმ. ეფთვიმე მთანმიდელის რამდენიმე პიროვნული ღირსება: 1.
იგი განმანათლებელია, რითაც, ფაქტობრივად, მოციქულებრივი მისია
აქვს დაკისრებული; 2. იგი ქართველია, რაც მას ავალდებულებს ქართუ-
ლი სამოციქულო ეკლესიის ღირსეულად მსახურებას, ქართველი ერის

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 55.

სულიერი და ინტელექტუალური დონის ამაღლებას; 3. იგი ახალი ოქროპირია, რომელმაც „განანათლა ქართველთა ენაჲ და ქუეყანაჲ“, „რომლისა ნამუშაჲევი ახარებს შორიელთა და მახლობელთა, და თარგმნილთა მისთა წიგნთა სიტყბოებაჲ, ვითარცა ნესტჳ ოქროსსაჲ წმა-მალალი, ოჭრის ყოველსა ქუეყანასა, არა ხოლო ქართლისასა, არამედ საბერძნეთისასაცა, რამეთუ ბალაჰვარი და აბუჟურაჲ და სხუანიცა რაოდენნიმე წერილნი ქართულისაგან თარგმნნა ბერძულად“.¹ „ეგევითარი თარგმანი, გარეშე მათ პირველთასა, არღარა გამოჩინებულ არს ენასა ჩუენსა და ეჰგონებ, თუ არცალა გამოჩინებად არს“.²

იგი შედარებულია იმ პირველ მთარგმნელებთან, რომელთაც ბიბლიური წიგნები უთარგმნიათ ქართულად, და მისი ღვაწლი მათს ღვაწლთანაა გათანაბრებული. ბასილი მთაწმიდელმა თავის საგალობლებში იგი „ახალ მოციქულად“ მოიხსენია და აპოსტოლური სახისმეტყველების კვალობაზე „სვეტი და სიმტკიცე“ უწოდა. გარეგნულად ისევეა დახასიათებული, როგორც ჩვეულებრივ წმიდა მამები. ესაა წმ. ეფთვიმეს სახის იდეალიზებულიად წარმორჩენა თხზულებაში, რაც წმ. ეფთვიმეს სახეს ესთეტურად აღაქმევენებს მკითხველს.

ცხადია, წმ. ეფთვიმე ღვთის რჩეულია, ვინაიდან მასზე გადადის მაღლი ღვთისა და ერთ პიროვნებას აკისრებს თითქმის ერთი მონასტრის ბერ-მონაზვნების აღსასრულებელ საქმეს. მისი სახელის ეტიმოლოგია მისი ოღვანეობის ხატოვანი გააზრების საშუალებას იძლევა. იგი ნიშნავს ქველს, სიკეთით აღსავსეს, სიკეთით და სალი სულიერებით გამორჩეულს, მონყალეს, კეთილმწყალობელს. მისი რჩეულობა არაერთგზისაა ნაჩვენები თხზულებაში. პ. ფლორენსკი წერდა, რომ ადამიანის სახელი მის არსებას გამოხატავს, ზოგ შემთხვევაში იგი განსაზღვრავს მის სულიერ და ინტელექტუალურ სახესაც.³

პ. ფლორენსკიმ რამდენიმე ნაშრომში განიხილა სახელის არსის პრობლემა. მისი აზრით: „სახელი არის საიდუმლო, რომელიც სახელდებულია. რომ არა საიდუმლო, ის არა მხოლოდ უსიცოცხლოა, არამედ სულაც არაა სახელი – მხოლოდ ცარიელი ბგერაა... სახელი, აი, რა უხსნის სამყაროს საიდუმლოს“.⁴ სახელმა საგნის არსი უნდა წარმოაჩინოს და საგნის გარეგნული სახე მის შინა-არსს უნდა შეესაბამებოდეს. მისი სიტყვით: „გარეგნული სახე არის თვალთ ხილული, ხოლო სახელი – მოსმენილი სახე (გარეგნობა)“.⁵

აღ. ლოსევის აზრით, სახელი საგნის არსის არსობრივი გამოხატვაა: „სახელის გარეშე ადამიანი საკუთარი თავის მარადიული ტყვეა, არსობრი-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 41.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 61.

³ П. Флоренский. Тайна имени, М., 2007.

⁴ П. Флоренский, Тайна имени, გვ. 50.

⁵ П. Флоренский, Тайна имени, გვ. 319.

ვად და პრინციპულად ანტისოციალურია, არაკომუნიკაბელურია, არატადრულია და, აქედან გამომდინარე, არაინდივიდუალურია, არაარსობრივია, ის მხოლოდ ცოცხალი ორგანიზმია; თუ კიდევაა ადამიანი, გონებისაგან დაცლილი ადამიანია".¹ მან ახსნა, რომ სახელში აკუმულირებულია საგნის ფიზიკური, ფიზიოლოგიური, ონტოლოგიური, ფსიქიკური, ფენომენომენოლოგიური, ლოგიკური სფეროები,² აქ ერთმანეთს ხედებიან აღმქმელი და აღსაქმელი, შემცნობი და შესაცნობი, ყოფიერების რეალური და შესაძლებელი გააზრებები. სახელი საგნის არსის აზრობრივი ენერგიაა, სიმბოლურ-აზრობრივი, გონებრივ-სიმბოლური ენერგია.³ ი. ლოტმანისა და ბ. უსპენსკის აზრით, „სახელწოდებისა და სახელდებულის გაიგივება განსაზღვრავს მათ ონტოლოგიურ არსს, წარმოდგენას საკუთარ სახელთა არაკონვენციურ ხასიათზე“.⁴

უპირველეს ყოვლისა, უნდა გავიხსენოთ წმიდა ეფთვიმეს ბავშვობა, იგი გამძევებულ იქნა ბიზანტიის საიმპერატორო კარზე, საიდანაც ღვთის ნებით მამამ – წმ. იოვანე მთაწმიდელმა გამოიხსნა იგი და ჯერ ულუმბოს მთაზე, შემდეგ ათონზე წაიყვანა და განვრთნა, განსწავლა ქართულ და ბერძნულ ენებზე. აქედან დაიწყო მისი მზადება ახალი ოქროპირობისათვის. მეორე შემთხვევა წინასწარმეტყველური და ცხოვრების გზის განმსაზღვრელია. მოულოდნელად ეფთვიმე ავად გამხდარა, წ.ოკვითხრობს ჰაგიოგრაფი, ხმაც წაერთვა და სიტყვის წარმოთქმის ძალაც გამოეცალა. მამას, იმედგადაწურულს, მღვდლის მიყვანა და შვილის ზიარებალა დარჩენოდა, მან ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატს შეავედრა თავისი შვილი. სენაკში მობრუნებულს იგი გამომჯობინებული, ლოგინში წამომჯდარი, დაუხვდა. ეფთვიმემ უამბო თავისი ხილვის შესახებ, რომელმაც განსაზღვრა მისი მომავალი. ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ნათქვამი: „არარაჲ არს ენებაჲ შენ თანა, აღდეგ, ნუ გეშინინ და ქართულად ხსნილად უბნობდი“;⁵ არ არის ოდენ ქართულად თავისუფლად მეტყველების მიმანიშნებელი, მას ღრმა და ფარული შინაარსი აქვს მინიჭებული. ღვთისმშობლის მეოხებით ღმერთმა ეფთვიმეს მიანიჭა სულიერი თვალი და ხედვა, მიჰმადლა ენა, როგორც ლოგოსი, ანუ ღვთის სიტყვა. აქ ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელია გზის მიმთითებელი და ამ თვალსაზრისით სწორედ ამ ეპიზოდში შეიძლება ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის წარმოსახვა ოდიგიტრიის ხატის სახით, რომელიც ყოველ ადამიანს მის საველ სულიერ გზას მიუთითებს.

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ იმპერატორის მძევლობიდან წაყვა-

¹ А. Ф. Лосев. Философия имени. – Из ранних произведений. М., 1990, გვ. 38.

² А. Ф. Лосев. Философия имени, გვ. 25.

³ А. Ф. Лосев. Философия имени, გვ. 135.

⁴ Б. А. Успенский, Ю. М. Лотман. Миф – имя – культура. – Труды по знаковым системам, VI. Тарту, 1973; Ученые записки Тартуского университета, вып. 308, გვ. 282-303, 529.

⁵ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 61.

ნილ მცირენლოვან ეფთვიმეს ბერძნული უკეთ სცოდნია, ვიდრე ქართული; მამამ ხელმეორედ ასწავლა ქართული. მაგრამ ეს არ იყო საკმარისი, აუცილებელი იყო დიდი განსაცდელის გადატანა, რათა ღვთის ძალა, მადლი, განგება უფრო ნათლად გამოვლენილიყო; მშობლიური ენის დავინწყებამ გახადა ეფთვიმე ავად და ყოვლადნმიდა ღვთისმშობლის მეოხებით აუნყა ღვთის განგება, რომ „ენაჲ დამარხული და კურთხეული“ (იოანე-ზოსიმე) აღუდგინა. სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ ხილვასთან დაკავშირებით ნათქვამია, რომ ჰაგიოგრაფი „ევანგელური ლაზარეს აღდგინების მსგავსად აღწერს ამ ამბებს. ლაზარე აღადგინა ქრისტემ, ექვთიმე – ღვთისმშობელმა. მაგრამ თვით ლაზარეს აღდგინება ქრისტეს აღდგომას მოასწავებდა. ექვთიმეს აღდგინება სიმბოლურად სიტყვა-ლოგოსის აღდგინებას ემსგავსება“.¹

ამ ეპიზოდში კიდევ ერთი ანალოგიაა დანახული იმავე მკვლევრის მიერ: „ნარმოდგენილია შუასაუკუნეობრივი ოდიგიტრიის (გზის მაჩვენებელი ღვთისმშობლის) მსგავსი სურათი. ოდიგიტრიის კომპოზიციებს თავიანთი შინაარსი აქვთ. დედობა გააზრებულია, როგორც ყრმისათვის ცხოვრების გზის ჩვენება. ყრმა არის ქრისტე, ანუ „სიტყვაჲ ღმრთისაჲ“, ლოგოსი. ოდიგიტრიის კომპოზიციებზე ღვთისმშობელი მას ხელს შეაშველებს და ამითაა გამოხატული გზაზე დაყენება. ასეა აქაც: ღვთისმშობელმა „უპყრა ხელი“ ექვთიმეს და გზაზე დააყენა, ლოგოსურ გზაზე. ეს მოასწავებდა, რომ ექვთიმეში დაისადგურა სიტყვა-ლოგოსმა („მიერთგან დაუყენებლად, ვითარცა წყარო, აღმოდინ უნმიდეს ყოველთა ქართველთასა“²). ამავე ეპიზოდში იმდროინდელი სახისმეტყველებითი ასპექტია ნარმოჩენილი: „ადამიანში მისი ნილხვედრი ლოგოსი არსებობს მშობლიური ენის წყალობით, რომ ენა მხოლოდ სულიერი ძალა კი არაა, არამედ ხორციელი ბუნების მასულდგმულელებელიცაა, ე. ი. ადამიანის სულით-ხორციელი სიმრთელის საფუძველია“.³

წმ. იოვანე ათონელმა უჩვენა გზა ეფთვიმეს, დაარიგა და ურჩია, ეზრუნა ქართულ მწერლობაზე, ლიტერატურაზე: „შვილო ჩემო, ქართლისა ქუეყანაჲ დიდად ნაკლულევან არს ნიგნთაგან და მრავალნი ნიგნნი აკლან, და ვხედავ, რომელ ღმერთსა მოუმადლებია შენდა. ან ილუანე, რაითა განამრავლო სასყიდელი შენი ღმრთისაგან“,⁴ რის შემდეგაც ეფთვიმე „მოსწრაფედ შეუდგა ბრძანებასა მისსა და იწყო თარგმნად და ყოველნი განაკრენა“.⁵

ამიერიდან წმ. ეფთვიმეს მოღვაწეობა სამწერლო-მთარგმნელობითი საქმიანობით განისაზღვრა, რაც ქართველთათვის უაღრესად მნიშვნე-

¹ რ. სირაძე. ქართული აგიოგრაფია, გვ. 184-185

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 185.

³ რ. სირაძე. ქართული აგიოგრაფია, გვ. 185.

⁴ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 61.

⁵ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 61.

ლოვანი იყო. თავად წმ. ეფთვიმე „არა სცემდა განსუენებასა თავსა თვსსა, არამედ დღე და ღამე ტკიბლსა მას თავლსა წიგნთა საღმრთოთათსა შურე-ბოდა, რომლისა მიერ დაატკობ ენა ჩუენი და ეკლესიაჲ“.¹ მხოლოდ ამით არ შემოფარგლულა წმ. ეფთვიმე, იგი დასწეულეულ, ნიკირისის ქარებისაგან ლოვინად ჩაწარდნილ მამას ემსახურებოდა და უძღვებოდა ლავრის ძმობას. ამით კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა ავტორმა ლეთისაგან ბოძებული ათი მცნებიდან ერთ-ერთის – „პატივი ეც მამასა და დედასა შენსა“ – მიყოლის შესანიშნავი ჰიპოდიმურ-პარადიმული ხატ-სახე. თოთხმეტი წელი წინამძღვრობდა ათონის ქართველთა მონასტერს, მოუცლელობისა და საზრუნავთა სიმრავლის გამო ძირითადად ღამით თარგმნიდა.

წმ. ეფთვიმეს სახე მისი საქმიანობის გათვალისწინებით ორი მიმართულებით წარიმართა: 1. პრაქტიკული – სანიმამძღვრო საქმეთა გაძლოლით და 2. სულიერი და ინტელექტუალური, ანუ სამწერლო-მთარგმნელობითი მოღვაწეობით. წმ. ეფთვიმეს, ვითარცა ჭეშმარიტ წმინდანს, არ იზიდავდა პატივი და დიდება, მას ორჯერ შესთავაზეს ეპისკოპოსობა, მაგრამ უარი განაცხადა, რაც წმ. გრიგოლ ხანძთელის სულიერ მემკვიდრედ გვაგულეებინებს მას. წმ. ეფთვიმე „ველტოდა დიდებასა კაცთასა და შფოთსა სოფლისასა და სიმდაბლესა შეიტკობდა“.

ეფთვიმეში ორი რამ არის ერთმანეთთან შეზავებული: კანონი და მადლი. ამიტომაც გვევლინება ათონის ლავრის სჯულმდებლად და ქართველთა განმანათლებელ ოქროპირ თარგმანად. კანონი ძველი აღთქმის საფუძველია, მადლი – ახალი აღთქმისა. წმ. ეფთვიმე ათონის ქართველთა ლავრის კანონმდებელია, მან შექმნა ტიბიკონი, რომლის დიდი ნაწილი წმ. გიორგი მთაწმიდელმა ჩართო თავის შაგიოგრაფიულ თხზულებაში. მის მოღვაწეობას წარმართავს ევანგელური მადლი, რომელიც იდეალური პიროვნების, იდეალური გმირის ქმედებას უდევს საფუძველად: „იყვენით თქუენ სრულ, ვითარცა მამა თქუენი ზეცათაჲ სრულ არს“ (მათე, 5, 48). სწორედ ლეთის მადლით აღვსილი თარგმნის უზარმაზარ საღვთისმეტყველო ლიტერატურას, რომლის ნუსხაც, თუმცა არასრული, მოაქვს წმ. გიორგი მთაწმიდელს.

ეს ნუსხა მხოლოდ ბიბლიოგრაფიული ღირებულებისა არ არის, იგი ეფთვიმეს სულიერ ინტერესებს, სულიერ რაობას, ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს გვამცნობს. ჩამონათვალზე დაკვირვება აჩვენებს, რომ წმ. ეფთვიმეს უმეტესად ასკეტური თხზულებები უთარგმნია, რაც იმას მოწმობს, რომ ეფთვიმეს ქართველი მკითხველის უპირველეს სულიერ საზრდოდ ქრისტიანული ეთიკურ-ზნეობრივი კოდექსების მიწოდება სურდა, ეს მიაჩნდა აუცილებელ და გადაუდებელ სულიერ საჭიროებად. მან დიდი გავლენა მოახდინა ქართულენოვან ასკეტურ ლიტერატურაზე, რომელიც წმ. ეფთვიმეს შემდეგ შეიქმნა. წმ. ეფთვიმეს ასკეტური ინტერესები უპირველესად მაშინ წარმოჩნდა, როდესაც მამის, წმ. იოვა-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 62.

ნე მთანმიდელის, თაოსნობით გადაწყვიტა ესპანეთის იბერიაში წასვლა. მისი ასკეტური ინტერესების გამოვლინება იყო ტიპიკონის, ანუ ათონის წეს-განგების შექმნა, რომელიც, წმ. გიორგი მთანმიდელის თქმით, „დიდ სვინაქსარს“ ემყარებოდა. ვარაუდი გამოითქვა, რომ მას კავშირი უნდა ჰქონოდა „კონსტანტინეპოლის სტუდიერის მონასტერთან, რადგან ივირონიც, სტუდიერის მსგავსად, ძირითადად მწიგნობრულ-საგანმანათლებლო მიზნით იყო დაარსებული“.¹ ქართულ ენაზე ტიპიკონის შექმნის შესახებ ცნობა ადრეც გვხვდება ქართულ ჰაგიოგრაფიაში, კერძოდ, გიორგი მერჩულის ცნობით, წმ. გრიგოლ ხანძთელმა შექმნა „სიბრძნით განსაზღვრებული და მეცნიერებით გაბრწყინებული“ წეს-განგება, რომლის დებულებათა ნაწილი თავის თხზულებაში შეიტანა გიორგი მერჩულემ. წმ. ეფთვიმეს მიერ ტიპიკონის შედგენა უფრო ნათლად გამოკვეთს მის სახეს, როგორც წინამძღვრისა და როგორც მთარგმნელისა. წმ. ეფთვიმე მთანმიდელის მადლმოსილ სახეს წინ უძღვის წმიდა გრიგოლ ხანძთელის უკვდავი სახე, რომლის სულიერ მემკვიდრედაც შეიძლება იგი მივიჩნიოთ.

წმ. გიორგი ათონელმა თავის ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში წმ. ეფთვიმეს წეს-განგებიდან 42 მუხლი შეიტანა და ეს ისე აქვს წარმოდგენილი, რომ იგი თხზულების ორგანულ ნაწილად გვევლინება, თითოეული მუხლი კი წმ. ეფთვიმესთან არის დაკავშირებული, ვინაიდან თითოეულის შემოტანისას წმ. ეფთვიმეს ახასიათებს, მონასტერში მის ქცევას აჩვენებს, რაც კიდევ უფრო გამოკვეთს წმ. ეფთვიმეს იდეალურ სახეს. ჰაგიოგრაფიული თხზულების პრინციპებთან ტიპიკალური კანონების შეხამება-შეზავება თვით ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებსა და მის პერსონაჟებს სიახლის ელფერით მოსავეს. ასეთი იყო გიორგი მერჩულის ჰაგიოგრაფიული თხზულებაც. ეს კანონები მეტწილად აკრძალვებს შეიცავს, რომელიც ადამიანის ბუნების ღრმა ცოდნას ეფუძნება. თავად წმ. ეფთვიმე იძლეოდა მაგალითს იმისა, თუ როგორი ქცევა ჰმართებდათ ბერ-მონაზვნებს ტაძარში ყოფნისას. ჰაგიოგრაფი აღნიშნავს: „რამეთუ იგინიცა მას ნეტარსა ჰბაძვიდეს მსგავსად ძალისა“.²

წმ. ეფთვიმეს შეიძლება ერთი დებულების დამონშება, კერძოდ პირველი დებულება ეხება იმას, თუ როდის უნდა მივიდეს ბერი ტაძარში, ან როგორ უნდა იდგეს, განსაზღვრულია აუცილებლობის შემთხვევაში გასვლის წესიც. ყოველივე ამის მაგალითს თვით წმ. ეფთვიმე აძლევს: „და მარადის ევედრებინ ძმათა, რაითა მოსწრაფე იყვნენ მისლვად ეკლესიად და წესიერად დგომად და მჭურვალედ ლოცვად. და თვით მის ნეტარისა საყოფელი სიმაღლესა იყო, გოდოლსა ზედა მაღალსა, და ვერვინ ვერ მიუსწრის ცისკრისა ლოცვასა, და თვნიერ კუერთხისა და კედელსა მიყრდნობისა დგან იგი ეკლესიას ყოვლითა მოსწრაფებითა და კრძალულებითა. და ოდეს მცირე რაიმე საქმე არნ, მონაფესა თვსსა საიდუმლოდ

¹ რ. სირაძე. ქართული აგიოგრაფია, გვ. 186.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 70.

უბრძანის, და იგი წარვიდის... ეკლესიასა კულა შინა ყოლადეე უბნობასა ვერვინ იკადრებდა“.¹

ნესდება საკმაოდ მკაცრი იყო, იგი ბერების დასჯასაც ითვალისწინებდა საჭიროებისას. წმიდა მამას წინ ვერავინ გაუვლიდა ისე, რომ მის წინაშე მუხლი არ მოეყარა, ვინაიდან თავად ამას აკეთებდა და ყველას ასე ხვდებოდა. წირვის მიტოვებას ვერავინ გაბედავდა, აუცილებლობის შემთხვევაში ეპიტირიტისს აფრთხილებდა და ისე გადიოდა. ლავრის ეზოში ბერების ჯგუფ-ჯგუფად დგომა და საუბარი „რეცა განცხრომით“ აკრძალული იყო, ტრაპეზისას საუბარი, ზრუნვა პირის გემოსთვის და საკუთრად კერძის მომზადება, ერთმანეთისათვის სილალით ხელის მიყოფა დაუშვებელი იყო. ეფთვიმე ტკბილი და ჰამო სიტყვით დაელაპარაკებოდა ყველას და აფრთხილებდა: „შვილნო! უკუეთუ მიგიშუნე ამას საქმესა ზედა, პირველად სულთა თქუენტა წარწყმედთ და მერმე მონასტერი უნესოდ გავა, ვინაითგან ეგრე მოჰქდა, რომელ ღმერთმან მე დამადგინა თქუენდა მსაჯულად და განმგებლად, უკუეთუ უნურთელად მიგიშუნე, უნყოდეთ, ვითა მას საუკუნესა მწარედ დაისჯებით. უკუეთუ კულა მე აქა მცირედ გწუართნე და მადლობით მიითუალოთ, მრწამს ღმრთისაგან, ვითა მის საუკუნოისა განკითხვისაგან განერებით“.²

ეფთვიმე ზრუნავდა თავისი მონასტრის ბერ-მონაზონთა სულიერ და ხორციელ საზრდოზე. თუ მზარეულთა ნახელავი არ დააკმაყოფილებდა, შენიშვნას მისცემდა. მისი მრწამსი ასეთი იყო: „ესრეთ ვიხარკოთ, ძმანო, რომელ შეკრებაჲ ჩუენი ამას წმიდასა ადგილსა ცუდად იყოს, არცა ამბოდ იქმნას განსვლაჲ ჩუენი ამიერ სოფლით“.³ წმ. ეფთვიმე ითვალისწინებდა ბერის ასაკს, ხანდაზმულობას, უძღურებას და შესაფერისად ეპყრობოდა, განუწესებდა განსხვავებულ წესებს. კ. კეკელიძის თქმით, წმ. ეფთვიმეს მსგავსი ჰუმანისტი ბიზანტიურ ასკეტიკურ პრაქტიკაში არ ყოფილა.⁴ დიდი ათანასეს ლავრის სხვა წინამძღვრები ხშირად, თითქმის ყოველდღე ეახლებოდნენ წმ. ეფთვიმეს მრავალფერ საქმეთა განსასჯელად, თვით ათანასეს მიენდო მისთვის „საურავი და დახედვაჲ და განგებაჲ მისი“.⁵ ყოველი წეს-განგების აღსრულება ყველას ევალებოდა, რათა ანგელოსური ცხოვრებით ეცხოვრათ, სული და ხორცი ეწვრთნათ, სულიერი სანყისი აღეზევიბინათ და ხორციელი ნდომანი დაეთრგუნათ.

თხზულებაში წმ. ეფთვიმეს წეს-განგება წარმოდგენილია, როგორც ევანგელურ-აპოსტოლური სწავლებით ნასაზრდოები და გაჯერებული, რომელიც ქრისტიანული სახისმეტყველებითაა ასახული.

წმ. ეფთვიმეს მრავალი სასწაულებრივი ეპიზოდი უკავშირდება,

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 69-70.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 72-73.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 77.

⁴ კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია. I. თბ., 1960, ჩგვ. 161.

⁵ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 81.

სხვაგვარად წმინდანის სახე სრულყოფილი ვერ იქნება. ნაწარმოებში ყურადღება ექცევა წმ. ეფთვიმეს ფერისცვალებას. ეს ეპიზოდი ევანგელური სახისმეტყველებითაა ნასაზრდოები. ამბავი ფერისცვალების, მოწაფეთა წინაშე უფლის განცხადების დღეს მოხდა. ათონელთა წესის მიხედვით, ქართველი ბერები ღამისთევის ლოცვით მთაზე ავიდნენ. ცხადია, აქ იყო წმ. ეფთვიმე. ღამის გათენების შემდეგ, დილით ყველამ იხილა იგი, „ვითარცა ცეცხლი მგზებარე“. ყველა იქ მყოფი შიშის ზარმა შეიპყრო, თავად წმ. ეფთვიმემ დაამშვიდა ისინი. ესაა პირდაპირი ანალოგია სახარებისეულ მონათხრობთან, თაბორის მთაზე მაცხოვრის ნათელმოსილად, ამაღლებულად წარმოსახვასთან. ამავე დროს, შეიძლება ძველი აღთქმისეული ალუზიის დანახვაც, კერძოდ, პირველი თეოფანიის იპოდიგმური ხატ-სახის გააზრება. ვინაიდან მოსე წინასწარმეტყველის მიერ აღმოდებული მაცულის ხილვაში მაცხოვრის მოვლინება მოიაზრება, ცეცხლი მაცხოვრის სიმბოლოა. ქართულ ჰაგიოგრაფიაში მას წინასახედ წმ. გრიგოლ ხანძთელი ჰყავს. გაეხსენოთ ხანძთელი ბერის მონათხრობი წმ. გრიგოლის სენაკიდან გამომავალი ნათლის შესახებ, რომელიც მას ცეცხლი ეგონა.

წმ. ეფთვიმეს ცხოვრება განსაცდელით აღსავსე ჩანს, რაც მისი სულიერი სიფხიზლისათვის აუცილებელ კომპონენტად მიაჩნია ჰაგიოგრაფს. ბავშვობაში გადატანილ რამდენიმე განსაცდელს (გამძევლება, მძიმე სნეულება) ათონზე მოღვაწეობისას კიდევ რამდენიმე დაემატა, კერძოდ, მისი სიცოცხლის ხელყოფის ცდა. მართალია, ეს მცდელობა წმ. ეფთვიმეს გამარჯვებით დასრულდა, მაგრამ ორი ბერის სიცოცხლე შეინირა, რომლებიც „გვრგვნითა წამებისათა შემკულნი მიიცვალნეს წინაშე ღმრთისა“.¹ ღმერთი იფარავდა წმ. ეფთვიმეს მაშინაც, როდესაც მონასტრის მებოსტნემ მის მოსაკლავად ხელი აღმართა, მაგრამ ხელი „მეყსეულად უქმ იქმნა და დაშთა ვითარცა შემაჲ განხმელი“.² ცოდვის აღიარების შემდეგ იგი წმ. ეფთვიმეს ლოცვით განიკურნა, რაც ღვთისაგან მიტევების გამოხატულება იყო. ყოველივე ამის საფუძველზე წმ. ეფთვიმეს შედარება შეიძლება წმ. გრიგოლ ხანძთელთან, რომელსაც სარკინოზთა ერთგული ცქირი ებრძოდა,³ ე.ი. ეს ორი დიდი წმინდანი ჰიპოდიგმურ-პარადიგმული სახისმეტყველებითაა წარმოჩენილი.

წმ. ეფთვიმე იყო ყოველთა სათნოებათა შესაკრებელი, რომელშიც გარეგნული ნიშნები და შინაგანი სულიერი სამყარო ერთი მთლიანობა იყო, წმინდანისათვის დამახასიათებელი. როდესაც წმიდა გიორგი მთაწმიდელი წმ. ეფთვიმეს გარეგნობასა და სულიერ სამყაროს გადმოგვცემს, ყოველივე სახისმეტყველებითადაა გასააზრებელი. „პირი და თუალნი მისნი იყ-

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 87.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 88.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. I (V-X სს). ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიძევილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ. ილ. აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით. თბ., 1964, გვ. 305-307.

ენიან ქუეყანად მიმართ მხედველ“;¹ რაც მის ყოვლისმზილველობას ადასტურებს, ხოლო სამოსლად ძაძების და მასზე მძიმე ჯაჭვის ტარება ლეთაებრივი ნათლით მოსავეს ეფთვიმეს, ვითარცა წმინდანის, სახეს. სინმიდე, შეუხებელი ქალწულება, უბინოება ამშვენებს მას, „ვითარცა ანგელოზსა ღმრთისასა და ცათა შინა მყოფსა“.² ყოველი სათნოების გვირგვინი კი მისი მთარგმნელობა იყო, რითაც განმანათლებლად მოეწვინა ჩვენს ქვეყანას.

მთარგმნელობით საქმიანობას ხანდაზმულობაში უფრო მეტ დროს უთმობდა, ვინაიდან წინამძღვრობა, მამის ანდერძისამებრ, თავის ნათესავეს გიორგის გადააბარა.

წმ. ეფთვიმე მთანმიდელი ათონის ქართველთა მონასტრის, ივირონის ერთ-ერთი სულიერი ხატია, რომელმაც სინმიდით, ფიცხელი შრომით, მშვიდობისმოყვარეობით, სათნოებით და, რაც მთავარია, რწმენით, სასოებითა და სიყვარულით „განავრცო ენა ჩუენი“, თავისი ღირსად მოქალაქობით ააღორძინა და განავითარა ქართული მწერლობა. წმ. ეფთვიმე მთანმიდელს უდიდეს პატივს მიაგებდნენ ქართველი მეფეები და ბიზანტიელი იმპერატორები.

წმ. ეფთვიმეს გარდაცვალება, მიუხედავად მისი ხანდაზმულობისა, მაინც მოულოდნელი იყო. ქართველთათვის ეს უდიდესი უბედურება იყო, რასაც წმ. გიორგი მთანმიდელი გულში ჩამწვდომი სიტყვებით გადმოგვცემს: „ქართველთათვს კულა რაჲ ვინ თქუას? რამეთუ ყოლადვე განუშორებელ იყვენეს ანგელოსთა მობაძავესა მას გუამსა მისსა და ტყუბითა ფრიადითა ეგლოვდეს სიობლესა თვსსა“.³

წმ. გიორგი მთანმიდელის მიერ წარმოდგენილი წმ. ეფთვიმე მთანმიდელი მსოფლიო მნიშვნელობის ანგელოსთა მობაძავ იმ ქრისტიან მამათა სახითაა ნაჩვენები, რომელთა შესახებ თხზულების დასაწყისშივე, თეორიულ ნაწილში გვესაუბრება.

წმ. გიორგი მთანმიდელის თხზულება იშვიათი სისადავითა და მწერლური ოსტატობითაა დაწერილი, იგი ერთდროულად არის შაგიოგრაფიული და მათიანურ-ქრონოგრაფიული. ავტორის გამჭვირვალე სტილი, წერის მანერა, პერსონაჟთა ხატვის პრინციპები შაგიოგრაფიულია, ენა – ლაპიდარული, ღრმად მეტყველი, ფრაზა – დახვეწილი, სათქმელის გამოსახატავად შერჩეული სიტყვა ზუსტია; არც ერთი სიტყვა, არც ერთი ფრაზა არ არის ზედმეტი. იშვიათად გვხვდება ტროპული მეტყველება, სიტყვაკაზმულობა; წმ. გიორგი მთანმიდელმა შექმნა ქრისტიანული სახისმეტყველებით შემკული შაგიოგრაფიული ნაწარმოები, რომელიც თავისი ღრმა შინაარსითა და ფაქტოლოგიით იჭერს მნიშვნელოვან ადგილს როგორც თვით წმ. გიორგი მთანმიდელის შემოქმედებაში, ისე ქართული ლიტერატურის ისტორიაში. მასში წარმოჩენილი წმინდა მამათა სახეები

¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 88.

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 88.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. ტ. II, გვ. 91.

კი შაგიოგრაფიული ჟანრისათვის დამახასიათებელი ხატ-სახეთა ხატვის პრინციპების კვალობაზეა ასახული, რაც წმ. გიორგი მთაწმიდელს ამ ჟანრის წარმომადგენელთა ღირსეულ მემკვიდრედ წარმოგვიდგენს.

NESTAN SULAVA

THE LITERARY ASPECTS IN THE LIVES OF SAINT IOANE AND SAINT EFTVIME BY ST. GIORGI MTATSMINDELI

There are two main direction in the hagiographical story of Saint Giorgi Mtatsmindeli: 1. Specific – national, from which it continues the preliterate traditions, for example about the spiritual mission of Georgian nation as it is shown in the stories of Ioane Sabanisdze and Giorgi Merchule. 2. General – about the place of Georgian nation in the space of world culture; about the place of Georgian nation and Georgian state with comparison of another nations. Even in this case it is also the heritage of precultural traditions. Literary-theological school of mount Athos continues the activities of the school of Tao-Klarjeti. The activities of school of Athos begins from Tao-Klarjeti. Also it was the school of whole pre-literate Georgian traditions, which were developed as in Georgian territory also in foreign centres of literature and theology. In the centre of the story of Saint Giorgi Mtatsmindeli are the Saints father and son Saint Ioane and Saint Eftvime Mtatsmindelis, also another monks, especially the kinsman of Ioane and Eftvime, Ioane-Tornike, the descendant of Chordvaneli. The main aim of the story is to show the symbols of father and son. The Saint Eftvime Mtatsmindeli shown by Saint Giorgi Mtatsmindeli is described like a christian priests as a world meaning angels about whom in the very beginning of the story were given the information by the author. In the story there are given several characters of Saint Eftvime Mtatsmindeli: 1. He is the illuminator and it means he is like the apostle. 2. He is Georgian, it is obligation for him to serve Georgian church and to improve the spiritual and intellectual level of Georgian nation. 3. He is new Oqropiri (orator) who „illuminated Georgian language and country“.

The story of Saint Giorgi Mtatsmindeli is written in a rare simplicity and literary excellence. It is in the same time hagiographical and historical. The writing style of autor, principles of making characters are hagiographical, language is deeply impressive, phrases – correct, no excessive words or phrases. We rarely meet poetries. Saint Giorgi Mtatsmindeli created the story with symbols from the Bible, which by its deep content takes important place as in the creativity of Saint Giorgi Mtatsmindeli also in the history of Georgian literature. The holy fathers given in this story are described by the principles of hagiography. For this the saint Giorgi Mtatsmindeli is the worthy descendent of this genre.